

УДК 34:001

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ ПРАВОВИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

кандидат юридичних наук, Ганьба О. Б.,

доктор педагогічних наук, доцент, Мірошніченко В. І.

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана
Хмельницького, Україна, м. Хмельницький

У статті визначено особливості сучасної методології правових наукових досліджень у відомчому вищому навчальному закладі. Метою роботи є визначення особливостей сучасної методології правових наукових досліджень у відомчому вищому навчальному закладі. Методологія правових наукових досліджень, з одного боку, складається із методів, що відтворюють шляхи вивчення й опанування складними правовими процесами. З іншого боку, методологія виступає як сукупність основних філософських положень, які відображають первинні гносеологічні концепції формування й аналізу наукового знання.

Методологія правової науки має таку структуру: спеціальна правова методологія; загальнонаукова методологія; фундаментальна або філософська методологія. Автори вважають, що методи необхідно використовувати комплексно, у їх взаємозв'язку.

Результати роботи можуть бути застосовані як під час викладання навчальної дисципліни «Теорія і практика правових наукових досліджень», так і безпосередньо під час проведення правових наукових досліджень у прикордонному відомстві.

Автори доходять висновку, що особливість методології правових наукових досліджень в НАДПСУ диктується призначенням цих досліджень з точки зору їх наукової цінності та актуальності для прикордонного відомства, яке має пряму залежність від сучасних суспільно-політичних

процесів в масштабах держави та прикордонної служби зокрема, тобто диктується особливістю самого змісту освітнього процесу вищого військового відомчого навчального закладу.

Ключові слова: метод, методологія, правові наукові дослідження, наука, навчальна дисципліна.

Ганьба О., Мирошніченко В. Особенности современной методологии правовых научных исследований/ Национальная академия Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого, Украина, Хмельницкий

В статье определены особенности современной методологии правовых научных исследований в ведомственном вузе. Целью работы является определение особенностей современной методологии правовых научных исследований в ведомственном вузе. Методология правовых исследований, с одной стороны, состоит из методов, воспроизводят пути изучения и освоения сложными правовыми процессами. С другой стороны, методология выступает как совокупность основных философских положений, которые отражают первичные гносеологические концепции формирования и анализа научного знания.

Методология правовой науки имеет следующую структуру: специально правовая методология; общенаучная методология; фундаментальная или философская методология. Авторы считают, что методы необходимо использовать комплексно, в их взаимосвязи.

Результаты работы могут быть применены как во время преподавания учебной дисциплины «Теория и практика правовых научных исследований», так и непосредственно во время проведения правовых научных исследований в пограничном ведомстве. Авторы приходят к выводу, что особенность методологии правовых научных исследований в НАГПСУ диктуется назначением этих исследований с точки зрения их научной ценности и актуальности для пограничного ведомства, имеет прямую

зависимость от современных общественно-политических процессов в масштабах государства и пограничной службы в частности, есть диктуется особенностью самого содержания образовательного процесса высшего военного ведомственного учебного заведения.

Ключевые слова: метод, методология, правовые научные исследования, наука, учебная дисциплина.

Ganba O., Mirishnichenko V. Features modern legal research methodology/ The National Academy of State Border Service of Ukraine named after Bogdan Khmelnytsky, Ukraine, Khmelnytsky

In the article the features of modern methodology of legal research in the departmental university. The aim is to determine the characteristics of modern methodology of legal research in the departmental university. The methodology of legal research, on the one hand, consists of methods that reflect the ways of learning and mastering the complicated legal processes. On the other hand, the methodology serves as a set of basic philosophical positions that reflect the primary epistemological concept formation and analysis of scientific knowledge.

Methodology jurisprudence has the following structure: specifically legal methodology; general scientific methodology; fundamental or philosophical methodology. The authors believe that the need to use complex methods in their relationship.

The results can be used both in teaching discipline "Theory and Practice of Legal Research" or directly at the time of legal research in the border department.

The authors conclude that feature the methodology of legal research in academy dictated purpose of this research in terms of their scientific value and relevance for the border agency that is directly dependent on the current socio-political processes across the state and border guards in particular, that dictated feature of the content of the educational process departmental senior military educational institution.

Keywords: method, methodology, legal research, science and academic discipline.

Вступ. Загальна постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Однією із особливостей соціально-гуманітарних наук та дисциплін, які вони представляють, є багатопрофільність. Науково-педагогічні працівники працюють зі студентами та слухачами різних спеціальностей та форм навчання, допомагаючи їм виробити навички та уміння, професійні компетентності при вивченні соціально-гуманітарних дисциплін, а саме: мовних дисциплін (англійська мова, німецька мова, французька мова, українська мова, тощо); дисциплін, що формують філософсько-наукові основи світогляду (філософія, соціологія, культурологія, релігієзнавство, етика та естетика, методика наукових досліджень); дисциплін психологічної підготовки (психологія, конфліктологія); етносуспільних процесів, соціоісторичної динаміки, довкілля (історія, соціологія, політологія, екологія); дисциплін правової підготовки (історико-теоретичні та галузеві); дисциплін фізичної підготовки (теорія та методика фізичної підготовки) тощо.

Відомо, що об'єктом дослідження соціально-гуманітарних дисциплін є людина в сфері її духовної, моральної, культурної, суспільної, професійної діяльності. Суспільно-гуманітарні дисципліни у цьому розумінні виконують такі завдання: вивчають те, що вже існує (історія, політологія, соціологія, мови, українська та зарубіжна культура); передбачають те, що може відбутися (філософія, юридичні дисципліни, логіка); визначають те, що повинно відбутися (етика, деонтологія), для того, щоб зменшити розрив між існуючим і очікуваним станом справ.

Виходячи із вищесказаного, однією із обов'язкових складових сучасної методології досліджень в соціально-гуманітарних науках є методологія правових наукових досліджень. Відтак, навчальна дисципліна «Теорія і

практика правових наукових досліджень» має важливе значення для підготовки майбутніх фахівців – правознавців, оскільки дає розуміння теоретичних та практичних аспектів проведення наукових досліджень у галузі права, формує дослідницькі знання, вміння і навички, дослідницьку культуру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблема формування методології наукових досліджень не є новою. Осмислення специфіки формування методології правових наукових досліджень здійснюється у низці робіт учених-юристів (В. Котюк, С. Петренко, О. Скакун, С. Сливка). Окремі аспекти проблеми розглядають у своїх працях дослідники-педагоги І. Сопівник, С. Кашперук, Н. Логінова, В. Райко, Г. Яворська. Вони переконані, що дослідницька культура є складовою професійної культури правоохоронця. Наукові положення, висновки та рекомендації, надані у цих дослідженнях, мають велику цінність для вирішення завдань щодо визначення особливостей сучасної методології правових наукових досліджень у відомчому вищому навчальному закладі.

Метою статті є визначення особливостей сучасної методології правових наукових досліджень у відомчому вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У відомчому вищому навчальному закладі Державної прикордонної служби (далі – ДПСУ) України Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (далі – НАДПСУ) навчальна дисципліна «Теорія і практика правових наукових досліджень» є складовою циклу соціально-гуманітарної підготовки фахівців магістерського рівня вищої освіти за спеціальністю «правознавство».

Теорія і практика правових наукових досліджень пов'язана з багатьма суспільними та юридичними навчальними дисциплінами. Перш за все, вона має зв'язок з усіма навчальними дисциплінами, що вивчають базові та галузеві юридичні науки. Комплексність та міжгалузєва природа знань, дають

підставу стверджувати, що такі знання будуть корисними для подальшого використання на практиці. Поняття та принципи «Теорії і практики правових наукових досліджень» базуються на змісті таких суспільно-гуманітарних дисциплін, як соціологія, політологія, філософія, етика, естетика, психологія, культурологія, педагогіка тощо.

Метою вивчення «Теорії і практики правових наукових досліджень» є: дати слухачам систематизоване уявлення про теоретичне і практичне підґрунтя для ефективного проведення правових наукових досліджень, ознайомити слухачів із методологією і методами дослідження, інформаційним забезпеченням науково-дослідної роботи, основними вимогами щодо оформлення наукових результатів, ввести елементи наукової правотворчості у професійно орієнтовані дисципліни, сформувати наукову культуру слухачів. Завдання дисципліни – навчити слухачів обґрунтовувати актуальність обраної теми дослідження, обирати оптимальні шляхи досягнення мети і розв'язання поставлених у роботі завдань, визначати об'єкт і предмет дослідження, аналізувати науково-методичну літературу, грамотно оформлювати наукові результати, визначати їх практичну значущість і наукову новизну.

В результаті вивчення навчальної дисципліни «Теорія і практика правових наукових досліджень» слухачі повинні знати: теорію наукових досліджень, зокрема критерії науковості знань, види наукових досліджень; організаційну структуру науки; особливості організації науково-дослідницької діяльності; структуру і логіку наукового дослідження; загальну методологію наукової творчості; методи пошуку і обробки правової наукової інформації; загальні вимоги щодо підготовки, оформлення і захисту курсових (дипломних, магістерських) робіт; форми наукової комунікації. Уміти: володіти методами і технологіями організації науково-дослідницької діяльності; проводити теоретичні і експериментальні дослідження у сфері

права; оформлювати наукові результати; переводити наукові знання у площину практичного використання.

Відомо, що правова освіта повинна виконувати такі послідовні завдання, як: навчати слухачів спостерігати за суспільно-політичними явищами, аналізувати їх; відповідно поводитися у суспільстві; використовувати різноманітні офіційні джерела інформації для здобуття нових правових знань; організовувати експерименти з метою аналізу, синтезу, підтвердження чи заперечення існуючих положень. Тому методологія правових наукових досліджень, з одного боку, складається із методів, що відтворюють шляхи вивчення й опанування складними правовими процесами. Тобто методологія розглядається як частина правової науки. Водночас, як навчальна дисципліна «Теорія і практика правових наукових досліджень» є частиною правової освіти.

Організовуючи дослідження, необхідно оптимально поєднувати комплекс методів з метою отримання різнобічних відомостей про певне правове явище чи процес. Сучасні методологічні проблеми правової науки розглядаються за такими загальнофілософськими течіями, як філософія права, діалектичний матеріалізм, феноменологія, герменевтика, структуралізм тощо.

Сучасна методологія правових наукових досліджень передбачає сукупність та послідовність використання відібраних методів. У вузькому розумінні [1, с. 70] метод визначається як сукупність визначених правил, прийомів, способів і норм пізнання певного суб'єкта чи явища й практичної діяльності. Поширеними є такі методи правових досліджень, як спостереження, анкетування, вивчення документації, узагальнення незалежних характеристик, теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, висновки).

З іншого боку, методологія виступає як сукупність основних філософських положень, які відображають первинні гносеологічні концепції

формування й аналізу наукового знання. У цьому підкреслюється філософський характер розуміння методології.

У результаті аналізу наукової літератури [1 с. 69], вважаємо, що методологія правової науки має таку структуру: спеціальна правова методологія; загальнонаукова методологія; фундаментальна або філософська методологія [1 с. 69]. Хоча така структура є досить умовною. Фундаментальна методологія є вищим рівнем, який визначає стратегію пізнання дійсності й формує світогляд дослідника. В її основу покладено діалектичний метод. Для з'ясування особливостей методології сучасних правових наукових досліджень слушною є думка, що діалектика як інструмент пізнання природи, суспільства й мислення дає змогу обґрунтувати процеси диференціацій та інтеграцій, їх суперечливість або причинно-наслідкову обумовленість, об'єктивність висновків, адже факти й досвід є джерелом пізнання, а практика – критерієм істинності теорії [2]. Ми поділяємо думку, що завдяки діалектичному методу, суть якого полягає в тому, що всі явища мають свій початок та кінець (виникають, розвиваються і зникають), що усі вони взаємообумовлені і перебувають в безперервному русі, є можливість, з точки зору матеріалізму, розглядати таке складне суспільне явище, як правові взаємовідносини, які перебувають у мовах постійного розвитку [3]. Так, використання загальнонаукового діалектичного методу дає можливість, скажімо, дослідити ознаки прикордонного режиму як адміністративно-правового режиму.

Використання загальнонаукових методів в комплексі з конкретно-соціологічними (опитування, тестування, анкетування) забезпечують науковість та достовірність результатів. Загальнонаукова методологія використовується в більшості галузей знань, у тому числі у правознавстві, оскільки його наукові відкриття мають не лише предметний, але й методологічний зміст.

Нарешті, спеціальна методологія спирається на специфічні методи конкретної науки. Так, загальнонаукова методологія використовує історичний, порівняльний методи. Застосовуючи ці методи у сфері права, ми переходимо до застосування історико-правового, структурно-функціонального та порівняльно-правового методів, які є специфічними методами правової науки. Так, порівняльно-правовий метод може бути використаний для дослідження досвіду інтегрованого управління кордонами, для аналізу правових норм, що регулюють та забезпечують прикордонний режим.

С. Петренко [3] вслід за В. Котюком [4] зазначає, що перелік методів наукового дослідження в сфері права досить великий. Окрім загальнонаукових або загальнофілософських методів (діалектичний матеріалізм, спостереження та експеримент, порівняння, аналіз і синтез, індукція та дедукція), що вказують загальний шлях до істини, при правових дослідженнях використовують також прикладні методи структурно-функціонального аналізу, правового моделювання, порівняльного правознавства, системний метод тощо. Результати наукового пошуку переконують, що правильний підбір методів правового наукового дослідження є визначальним фактором, що впливає на його результат, і залежить від завдання, яке ставить перед собою дослідник (у нашому випадку – слухач НАДПСУ), ймовірних шляхів його вирішення, умов, в яких воно відбувається. Для дослідження категоріального апарату певної правової галузі чи тематики доцільним є використання логіко-семантичного методу.

Особливість методології правових наукових досліджень як навчальної дисципліни, що викладається в НАДПСУ, диктується призначенням цих досліджень з точки зору їх наукової цінності та актуальності для прикордонного відомства, яке має пряму залежність від сучасних суспільно-політичних процесів в масштабах держави та прикордонної служби зокрема,

тобто диктується особливістю самого змісту освітнього процесу вищого військового відомчого навчального закладу.

Слушним є зауваження сучасних вчених, що ескалація терористичних виявів на території України та у світі зумовила суттєве нарощування зусиль, спрямованих на охорону державного кордону з метою завчасної протидії прогнозованому збільшенню незаконної міграції з регіонів бойових дій та можливому використанню екстремістськими організаціями як легальних, так і нелегальних каналів для переміщення через кордон терористів, засобів терору і диверсійної діяльності. За цих умов сформованість у персоналу правової культури, схильності до законослухняності та правопорядку стали вирішальним фактором ефективного та якісного функціонування ДПСУ [5]. Тому зміст освітнього процесу НАДПСУ як вищого військового відомчого навчального закладу, перш за все, включає формування правового мислення слухачів і наукового підходу до розуміння сутності сучасних державно-правових явищ. Ситуація, що склалася в правовому та освітньому просторі, зумовила певні зміни як у тематиці правових наукових досліджень, методиці їх проведення, так і в методах та прийомах викладання однойменної дисципліни.

Водночас, ведучи мову про особливості сучасної методології правових наукових досліджень, слід згадати, що категорія, якої стосується дана дискусія, – це офіцери-здобувачі магістерського рівня вищої освіти, які отримали освіту за рівнем бакалавра і вже працювали за фахом, мають професійний досвід, відповідний рівень професійної компетентності, які чітко усвідомлюють власну професійну діяльність. Тому ми можемо говорити про процес вдосконалення професіоналізму. На нашу думку, корисною є пропозиція використання андрагогічного підходу для розкриття сутності та специфіки особистісно-розвивальної орієнтації процесу вдосконалення професіоналізму фахівців [6]. Так, Є. Мандрик використовує цей підхід у системі післядипломного педагогічного забезпечення професійної діяльності

інженерно-технічного персоналу ДПСУ [7]. Аналіз наукової літератури, проведене дослідження свідчать, що доцільним є використання положень андрагогіки з метою удосконалення методології правових наукових досліджень, зокрема в умовах освітнього середовища НАДПСУ. Метою андрагогіки є відкриття нових технологій освіти, самоосвіти, виховання та вдосконалення дорослої людини, інтенсивне впровадження їх у педагогічну практику, оскільки вона здійснює давню формулу освіти: *non scholae, sed vitae discimus* – навчання не для школи, а для життя. У широкому розумінні андрагогіку можна розуміти як науку особистісної реалізації людини протягом усього її життя. Саме тому сучасна методологія правових наукових досліджень має бути гнучкою та мобільною, здатною реагувати на вимоги часу.

Висновок. Отже, завдання сучасної методології правових наукових досліджень полягає не в тому, щоб лише забезпечити накопичення правових знань у слухача, а допомогти йому виробити правове мислення та різноманітні способи правової діяльності. Знання, таким чином, стають результатом тривалої цілеспрямованої роботи слухачів, спрямованої на аналіз умов їхнього походження та на визначення прийомів їхнього застосування. Детальне дослідження цих явищ може становити **перспективу** подальших наукових пошуків.

Література:

1. *Основи науково-дослідної роботи: навч. пос.* / Ю. І. Палеха, Н. О. Леміш. – К. : Вид-во Ліра-К, 2013. – 336 с.
2. *Стеченко Д. М. Методологія наукових досліджень: підручник* / Д. М. Стеченко, О. С. Чмир. – 2-ге вид. – К.: Знання, 2007. – 317 с.
3. *Петренко С. Методи наукового дослідження у сфері права інтелектуальної власності [Електронний ресурс]* / С. Петренко. –

Режим доступу: ndiiv.org.ua/ua/library/view-metody-naukovoho-doslidzhennja-v-sferi-prava-intelektualnoji-vlasnosti.html – Назва з екрана.

4. Котюк В. О. Теорія права: курс лекцій: навч. посіб. для юр. факультетів вузів. – К.: Вентури, 1996. – 208 с.

5. Андрушко О. Сучасні завдання правового виховання майбутніх офіцерів-прикордонників / О. Андрушко, Н. Логінова // Вища школа.) – 2016. – № 1. – С. 16–26.

6. Протасова Н. Г. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку / Н. Г. Протасова. – К., 1998. – 176 с.

7. Мандрик Є. В. Система післядипломного педагогічного забезпечення професійної діяльності інженерно-технічного персоналу ДПСУ: дис. ... канд. пед. наук / Є. В. Мандрик. – Хмельницький, 2009. – 243 с.

References:

1. *Osnovy naukovo-doslidnoi roboty: navch. pos.* / Yu. I. Palekha, N. O. Lemish. – К.: Vyd-vo Lira-K, 2013. – 336 s.

2. Stechenko D. M. *Metodolohiia naukovykh doslidzen: pidruchnyk* / D. M. Stechenko, O. S. Chmyr. – 2-he vyd. – К.: Znannia, 2007. – 317 s.

3. S. Petrenko *Metody naukovoho doslidzhennia u sferi prava intelektualnoi vlasnosti [Elektronnyi resurs]* / S. Petrenko. – Rezhym dostupu: ndiiv.org.ua/ua/library/view-metody-naukovoho-doslidzhennja-v-sferi-prava-intelektualnoji-vlasnosti.html – Nazva z ekrana.

4. Kotiuk V. O. *Teoriia prava: kurs lektsii: navch. posib. dlia yur. fakultetiv vuziv.* – К.: Venturi, 1996. – 208 s.

5. *Andrushko O. Suchasni zavdannia pravovoho vykhovannia maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv* / O. Andrushko, N. Lohinova // *Vyshcha shkola.*) – 2016. – № 1. – S. 16–26.

6. Protasova N. H. *Pisliadyplomna osvita pedahohiv: zmist, struktura, tendentsii rozvytku* / N. H. Protasova. – К., 1998. – 176 s.

7. Mandryk Ye. V. *Systema pisliadyplomnoho pedahohichnoho zabezpechennia profesiinoi diialnosti inzhenerno-tekhnichnoho personalu DPSU: dys. ... kand. ped. nauk / Ye. V. Mandryk. – Khmelnytskyi, 2009. – 243 s.*

